

ՂԱԶԱՐՑԱՆ ՄԱՐԳԻՄ

(ԱԻ)

ՋՐԻ ԽՆԴԻՐԸ ՀՈՐԴԱՆԱՆԱ-ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ.

ԱՌՃԱԿԱՏՈՒՄԻՑ ՄԻՆՉԵՎ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ¹

Դեռևս 25 տարի առաջ ամերիկյան փորձագետները նշեցին երկրագնդի 10 շրջաններ, այդ թվում՝ Մերձավոր Արևելքը, որտեղ կարող էին պատերազմներ ծագել ջրային ռեսուրսների պաշարների սպառման պատճառով: Մերձավոր Արևելքում ապրում է աշխարհի բնակչության հինգ տոկոսը, սակայն նրան բաժին է ընկնում մոլորակի քաղցրահամ ջրերի միայն 1%-ը²:

Եփրատ-Տիգրիսի և Հորդանանի գետավազանի երկրների միջև գոյություն ունեն ոչ միայն քաղաքական, այլև ջրի գործոնով պայմանավորված հակասություններ: Եփրատ-Տիգրիսի գետավազանի երկրների՝ Թուրքիայի, Սիրիայի և Իրաքի միջև արդեն տասնամյակների պատմություն ունեցող ջրային հակասությունները ժամանակ առ ժամանակ այդ պետություններին կանգնեցրել են պատերազմի սպառնալիքի առաջ: Խնդիրն այն է, որ Եփրատն ու Տիգրիսը իրենց հիմնական սնուցումը ստանում են վերին հոսանքի երկրում՝ Թուրքիայում, որն օգտագործելով այդ հանգամանքը և ունենալով բավարար ֆինանսական ռեսուրսներ՝ կարողացել է հոգուտ իրեն խոշոր ջրային ծրագրեր իրականացնել, ինչը բազմաթիվ հակասությունների առիթ է դարձել:

Ոչ պակաս լարված իրավիճակ է Հորդանան գետի ջրավազանում, որն ընկած է Սիրիայի, Լիբանանի, Հորդանանի, Իսրայելի և

¹ Հոդվածում երկկողմ հարաբերություններում առկա ջրի խնդիրը քննարկվում է 20-րդ դարի երկրորդ կեսի և 21-րդ դարի սկզբի համատեքստում:

² The Water-Energy Nexus in the Jordan River Basin: The Potential for Building Peace through Sustainability, Global Energy Network Institute, <http://www.geni.org/globalenergy/research/water-energy-nexus-in-the-jordan-river-basin/the-jordan-river-basin-final-report.pdf>

Պաղեստինի Ինքնավարության³ տարածքներում: Տնտեսական առումով Հորդանան գետը չափազանց կարևոր, կենսական նշանակություն ունի հատկապես Իսրայելի և Հորդանանի համար: Եթե Սիրիան ու Լիբանանն ունեն այլ ջրային աղբյուրներ, ապա Իսրայելն ու Հորդանանը գրեթե ամբողջապես կախված են Հորդանան գետից:

Հորդանան և Յարմուք գետերի ջրերի բաժանման պայքարն Իսրայելի և Հորդանանի միջև մշտապես եղել է արաբ-իսրայելական հակամարտության առանցքային խնդիրներից մեկը: Այս գետերն ստյախովում են Իսրայելի և Հորդանանի ջրերի ընդհանուր սպառման ավելի քան 1/3-ը:

Ջրի վերաբերյալ վեճի պատմությունը սկիզբ է առել Իսրայել պետության հռչակումից սկսած⁴: Արդյունքում, ջուրը դարձել է ռազմավարական և դիվանագիտական հիմնախնդիր, որը ստիպում է Իսրայելին պարբերաբար վիճել իր հարևան երկրների հետ⁵:

Հարկ է նշել, որ ջրի գործոնը հորդանանաիսրայելական հարաբերություններում, սկսած 1950-ականներից, եղել է նաև երկու երկրների համագործակցությանը խթանող իրողություն, չնայած պաղեստինյան թնջուկի գոյությանը: Հորդանան գետի ջրերի բաժանման և համատեղ ջրային ծրագրերի իրականացման նպատակով ԱՄՆ նախագահ Էյզենհաուերը 1953 թ. իր բանագնաց Է. Ջոնսթոնին

³ Պաղեստինի Ինքնավարությունը ստեղծվել է 1994 թ., Օսլոյի 1993 թ. համաձայնագրի հիմքի վրա՝ Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպության (արաբերեն՝ Ֆաթհ) և Իսրայելի ղեկավարների միջև բանակցությունների արդյունքում՝ ղեկավարելու Հորդանան գետի արևմտյան ափն ու Ղազայի հատվածը:

⁴ Իսրայելը ստեղծվել է 1948 թ. մայիսին ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1947 թ. նոյեմբերի որոշման հիման վրա՝ մանդատային Պաղեստինի տարածքների վրա: Դեռևս 19-րդ դարի վերջերից հրեական վերաբնակեցումը Պաղեստինում, ապա հրեական պետության ստեղծումը լրջագույն հակասություններ առաջացրեց արաբական երկրների հետ՝ հետագայում վերաճելով արաբ-իսրայելական պատերազմների (1948-1949 թթ., 1967 թ., 1973 թ.):

⁵ Manna Maya, "Water and the Treaty of Peace between Israel and Jordan" (2006).

Macro Center Working Papers,

http://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=cmpd_working_papers

գործուղել է Մերձավոր Արևելք: Վերջինիս մշակած նախագծով առաջարկվում էր մի քանի ջրատարների և ջրամբարների կառուցում, ինչպես նաև սահմանվում էին գետավազանի երկրների միջև ջրերի բաշխման մասնաբաժինները⁶: Առաջարկվում էր ջրերի բաժանումը կազմակերպել այնպես, որպեսզի կողմերից ոչ մեկն ամբողջական վերահսկում չունենա դրանց վրա: Ընդհանուր առմամբ, Հորդանան գետի ջրերի մոտ 60%-ը հատկացվում էր Լիբանանին, Սիրիային և Հորդանանին, իսկ մնացած 40%-ը՝ Իսրայելին⁷: Երկու կողմերի՝ արաբական և իսրայելական, տեխնիկական հանձնախմբերն ընդունեցին նախագիծը, որը սակայն այդպես էլ չիրականացվեց⁸:

Իսրայելը հավանություն տվեց Ջոնսթոնի նախագծին 1955 թ. հուլիսին և չնայած այն փաստին, որ արաբական տեխնիկական հանձնախումբը նույնպես կողմ էր ծրագրին, Արաբական պետությունների լիգան (ԱՊԼ) մերժեց այն: Հորդանանը, քաղաքական նկատառումներից ելնելով, նույնպես միացավ Ջոնսթոնի նախագիծը մերժելու ԱՊԼ 1955 թ. հոկտեմբերի որոշմանը⁹: Արաբները մերժեցին Իսրայելի հետ համագործակցությունը, որովհետև դա կնշանակեր իրենց կողմից Իսրայել պետության փաստացի ճանաչում: Բայց և այնպես, ԱՄՆ-ի ջանքերի շնորհիվ Հորդանանի և Իսրայելի միջև բանակցային գործընթացը շարունակվեց, ինչը սակայն նույնպես ձախողվեց: 1960-70-ականների ողջ ընթացքում Իսրայելի և Հորդանանի պաշտոնյաները տարին 2-3 անգամ հանդիպում էին, քննարկում

⁶ The Jordan River Basin, Water Conflict and Negotiated Resolution, Munther J. Haddadin, Special Counselor to HRH Prince El Hassan Bin Talal, http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/case_studies/jordan_haddadin_2.pdf

⁷ Eliahu Rosenthal and Robbie Sabel, Water and Diplomacy in the Jordan River Basin, <http://www.internationalwaterlaw.org/bibliography/articles/general/Rosenthal+Sabel.pdf>

⁸ Baumgarten, Philip A., Israel's Transboundary Water Disputes" (2009). Pace Law School Student Publications, <http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=lawstudents>

⁹ Major Max E. Kirschbaum, Water Resources: Security Impacts in the Jordan River Basin. A Research Paper Presented to the Research Department Air Command and Staff College, March 1997, www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA392882

Հորդանան և Յարմուք գետերի ջրերի օգտագործման հարցը¹⁰: Արդեն 1970-80-ականներին ԱՄՆ-ի միջնորդությամբ Իսրայելն ու Հորդանանը փորձում էին համաձայնության գալ ջրի բաժանման խնդրի շուրջ¹¹: Բանակցությունները շարունակվեցին մինչև 1994 թ. Իսրայելի և Հորդանանի միջև հաշտության պայմանագրի կնքումը: 1994 թ. հոկտեմբերի 26-ին Վադի Արաբայում Հորդանանի Հուսեյն թագավորը և Իսրայելի վարչապետ Իցհակ Ռաբինը ԱՄՆ նախագահ Բիլ Կլինթոնի, Իսրայելի նախագահ Էզեր Վեյցմանի և բազմաթիվ այլ պաշտոնյաների մասնակցությամբ ստորագրեցին հորդանանաիսրայելական խաղաղության համաձայնագիրը¹²:

Իսրայելի և Հորդանանի միջև կնքված հաշտության պայմանագիրը համարվում է իսրայելցիների և արաբների միջև համագործակցության բացառիկ օրինակներից մեկը: Այն ջրերի բաշխման վերաբերյալ աշխարհի ամենահայտնի համաձայնագրերից մեկն էր, որը Հորդանանը Եգիպտոսից հետո դարձրեց Իսրայելի հետ բարիդրացիական հարաբերություններ ունեցող երկրորդ արաբական երկիրը¹³: Իսրայելա-հորդանանյան հաշտության պայմանագիրը ջրերի միասնական տնօրինմանը հասնելու ջանքերից մեկն էր: Այն իր մեջ ներառում էր հետևյալ միջոցառումները.

1. 20 միլիոն մետր³ Յարմուքի ջրերից ձմեռային ամիսներին Իսրայելը կուտակելու էր և բաց թողներ դեպի Հորդանան ամռան ամիսներին:

¹⁰ Raed Mounir Fathallah: Water Disputes in the Middle East: An International Law Analysis of the Israel-Jordan Peace Accord, <http://www.docstoc.com/docs/20385357/WATER-DISPUTES-IN-THE-MIDDLE-EAST-AN-INTERNATIONAL-LAW>

¹¹ Neda Zawahri, Governing The Jordan River System: History, Challenges And Outlook, Cleveland State University, http://wrri.nmsu.edu/publish/journal_of_transboundary/Zawahri.pdf

¹² Thirty Years of Clandestine Meetings, The Jordan-Israel Peace Treaty, Middle East Quarterly, Vol. II, March 1995, <http://www.meforum.org/241/thirty-years-of-clandestine-meetings>

¹³ Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև 1979 թ. Քեմփ-դեվիդյան համաձայնագրի կնքումով՝ Եգիպտոսը դարձավ առաջին արաբական պետությունը, որը դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատեց Իսրայելի հետ:

2. 10 միլիոն մետր³ Թիբերիասի լճից բաց կթողնվեն Հորդանանի համար ոչ ամառային ամիսներին մինչև աղագտման կայանների, Յարմուք և Հորդանան գետերի վրա ջրամբարների կառուցումը, ինչպես նաև Վադի Արաբայում ստորգետնյա ջրերի հետազոտությունը:

3. Իսրայելն ու Հորդանանը պետք է համագործակցեն լրացուցիչ 50 մլն մ³ խմելու ջուր հայթայթելու ուղղությամբ, որը հատկացվելու էր Հորդանանին¹⁴:

Ընդհանուր առմամբ, ըստ Հորդանանի ջրի և ոռոգման նախարար Մունզիր Հադդադինի, Հորդանանը ստանալու էր լրացուցիչ 215 մլն մ³ ջուր, որը մինչև այդ օգտագործվել էր Իսրայելի կողմից կամ ընդհանրապես չէր օգտագործվել¹⁵:

Նշենք, որ պայմանագիրը բաղկացած էր 30 հոդվածից, որոնց մեջ առանցքայինը միջազգային սահմանների, անվտանգության, տնտեսական հարաբերությունների, փախստականների և իհարկե ջրի վերաբերյալ համաձայնություններն էին¹⁶: Պայմանագրի 6-րդ հոդվածը, որ վերնագրված էր «Ջուր», նպատակ ուներ հասնել Իսրայելի և Հորդանանի միջև ջրային խնդիրների բազմակողմանի և տևական կարգավորմանը¹⁷: Պայմանագրի համաձայն ստեղծվեց Համատեղ ջրային հանձնախումբ, որի մեջ ընդգրկվեցին երեքական ներկայացուցիչներ Իսրայելից և Հորդանանից: Հանձնախմբի խնդիրն էր ապահովել կնքված համաձայնությունների իրացման վերահսկողությունը և կողմերի հետագա համագործակցությունը Հորդանան գետի ջրային պաշարների համատեղ տնօրինման հարցում¹⁸:

¹⁴ Manna Maya, "Water and the Treaty of Peace between Israel and Jordan" (2006). Macro Center Working Papers. Paper 33, page 58-59,

http://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=cmpd_working_papers

¹⁵ Հարությունյան Կ., Ջրի հիմնախնդիրը Մերձավոր Արևելքում (1945-2004 թթ.), աստենախոսություն, ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտ, Ե., 2005, էջ 98:

¹⁶ Մանրամասն տե՛ս Treaty of Peace Between The Hashemite Kingdom of Jordan and the State of Israel October 26, 1994,

<http://www.kinghussein.gov.jo/peacetreaty.html>

¹⁷ Treaty of Peace Between the Hashemite Kingdom of Jordan and the State of Israel October 26, 1994, Article 6, <http://www.kinghussein.gov.jo/peacetreaty.html>

¹⁸ Peace Treaty 1994, Annex II, Article 6.

Չնայած պայմանագիրը լավ հնարավորություն էր Հորդանանի և Իսրայելի համագործակցության համար, սակայն ջրի հարցի շուրջ շարունակվեցին վիճարկումները: Պատճառներից մեկը կապված էր տարածաշրջանի կլիմայական չոր պայմանների հետ, որի արդյունքում գետի հոսքը նվազում էր:

1997 թ. որոշ տարաձայնություններ առաջացան Հորդանանի և Իսրայելի միջև՝ կապված համաձայնագրով նախատեսված 50 մլն մ³ ջուր հայթայթելու հետ, որը պետք է հատկացվեր Հորդանանին: Սակայն խնդիրը հարթվեց 1997 թ. մայիսի 8-ին Աքաբայում Հորդանանի թագավոր Հուսեյնի և Իսրայելի վարչապետ Նաթանյահուի հանդիպման ժամանակ, որի արդյունքում Իսրայելը համաձայնեց ժամանակավոր սկզբունքով Հորդանանին տարեկան հավելյալ 25-30 մլն մ³ ջուր մատակարարել Թիբերիասի լճից¹⁹:

1999 թ. շրջանում երաշտ գրանցվեց: Մարտին Իսրայելը զգուշացրեց Հորդանանին, որ երաշտի պատճառով չի կարող նրան հատկացնել պայմանագրով նախատեսված 20 մլն մ³ ջուրը: Վարչապետ Նաթանյահուն նշեց, որ Իսրայելը չէր հրաժարվում ստանձնած պարտավորությունից և հետագայում կփոխհատուցեր այդ չափաբաժինը²⁰: Երաշտն Իսրայելի համար ավելի շատ տնտեսական խնդիրներ էր առաջացնում, իսկ Հորդանանի համար՝ կենսական: Նույն թվականի օգոստոսին Հորդանանն առաջարկեց Իսրայելին պայմանագրով հատկացված 20 մլն մ³ ջուրը վերցնել ոչ թե Թիբերիասի լճից, այլ .Յարմուք գետից: Առաջարկն ընդունվեց Իսրայելի կողմից, պայմանով, որ շարունակական բնույթ չկրեր²¹:

Ջրային ռեսուրսների ճգնաժամային վիճակի հիմնական պատճառներից էին տեղումների ցածր քանակը, մակերեսային ջրերի չորացումը, եղանակային ոչ բարենպաստ փոփոխությունները, բնակչության արագ աճը, ջրային աղբյուրների աղտոտվածությունը:

¹⁹ Eliahu Rosenthal and Robbie Sabel, Water and Diplomacy in the Jordan River Basin, <http://www.internationalwaterlaw.org/bibliography/articles/general/Rosenthal+Sabel.pdf>

²⁰ Israel Line, 16 March 1999, ըստ http://www.waternet.be/jordan_river/shortage/IJfollow-up.htm

²¹ Jordan Times, 17/8/1999, ըստ http://www.waternet.be/jordan_river/shortage/IJfollow-up.htm

2005 թ. մայիսին Հորդանանի, Իսրայելի և Պաղեստինի Ինքնավարության միջև ստորագրվեց համաձայնագիր՝ սկսելու Կարմիր ծովից Մեռյալ ծով ջրանցքի նախագծի իրագործման ուսումնասիրությունը: Ծրագրի ֆինանսավորմանն աջակցում էին Համաշխարհային բանկն ու տարբեր դոնոր կազմակերպություններ²²:

Ջրանցքի կառուցման հիմնական նպատակներից մեկը Կարմիր ծովի ջրերի հաշվին աստիճանաբար չորացող Մեռյալ ծովը փրկելն էր: Ջրանցքը պետք է անցներ Կարմիր ծովից դեպի Մեռյալ ծով և ապահովեր Հորդանանին, Իսրայելին և Պաղեստինի Ինքնավարությանը խմելու ջրով և էլեկտրաէներգիայով: Կարմիր և Մեռյալ ծովերի մակերևույթների միջև եղած բարձրությունը (մոտ 400 մետր) պետք է օգտագործվեր էներգիա ստանալու համար, որն էլ, ըստ նախագծի, օգտագործվելու էր ծովի ջրի աղազրկման խոշոր կոմպլեքսների աշխատանքներում²³: 180 կմ երկարությամբ ջրանցքի մեծ մասն անցնելու էր Հորդանանի տարածքով: Նախագծի շրջանակներում նախատեսվում էր ստեղծել աշխարհում ջրի աղազրկման ամենախոշոր կայանը, որը տարեկան պետք է ապահովեր 850 մլն մ³ խմելու ջուր Հորդանանի, Իսրայելի և Պաղեստինի համար, իսկ ավելցուկ ջուրն արդեն պետք է լցվեր Մեռյալ ծով: Մոտ 5 միլիարդ դոլար գնահատվող այս ծրագիրը համարվում էր ամենախոշոր ենթակառուցվածքային նախագիծը Մերձավոր Արևելքում, որն իրականացնելու համար անհրաժեշտ էր մոտ 20 տարի²⁴:

2006 թ. հունիսին Իսրայելի ազգային ենթակառուցվածքների նախարար Բենիամին Բեն-Էլիեզերը և Հորդանանի ջրի և ոռոգման նախարար Մուհամեդ Ջաֆեր Ալ-Ալեմը Համաշխարհային բանկին ներկայացրին միասնական պահանջ նախագծի իրագործման

²² Նույն տեղում:

²³ An Environmental and Socioeconomic Cost Benefit Analysis and Pre-design Evaluation of the Proposed Red Sea / Dead Sea Conduit, Amman, February, 2007, http://foeme.org/uploads/publications_publ73_1.pdf

²⁴ Sustainable Water Strategies for Jordan, International Economic Development Program, Gerald R. Ford School of Public Policy, University of Michigan, Ann Arbor, April 2008, <http://www.umich.edu/~ipolicy/IEDP/2008jordan/IEDP%20Jordan%20-%20Water%20Strategies.pdf>

ուսումնասիրությունը սկսելու համար²⁵: Նույն թվականի դեկտեմբերի 10-ին Մեոյալ ծովի հորդանանյան ափին կայացավ Հորդանանի, Իսրայելի և Պաղեստինի Ինքնավարության ներկայացուցիչների հանդիպումը: Հանդիպման ժամանակ կողմերը քննարկեցին տեխնիկական և տնտեսական համագործակցության մանրամասներ՝ փրկելու Մեոյալ ծովը չորացումից²⁶:

Նշենք, որ վերջին 50 տարում Մեոյալ ծովի մակարդակը նշանակալիորեն իջել էր մոտ 25 մետր և շարունակում էր իջնել (տարեկան 1 մետր) Հորդանան գետի և նրա վտակների ջրերի մեծ քանակությամբ ծախսվելու պատճառով²⁷: Երկրաբանների կարծիքով՝ Մեոյալ ծովի մակարդակի հետագա նվազումը կնպաստեր երկրաշարժերի առաջացմանը: Նույն կանխատեսման համաձայն՝ եթե ծովի չորացման միտումը շարունակվեր, ապա այն 50 տարի հետո կանհետանար երկրի երեսից²⁸:

Ջրանցքի կառուցման նախագծի առաջարկը ոչ միայն լուծում էր կենսական, տնտեսական ու էկոլոգիական բազմաթիվ խնդիրներ, այլև հնարավոր մոդել էր արաբ-իսրայելական բնականոն համագործակցության համար: Իսրայելի ազգային ենթակառուցվածքների նախարար Բենիամին Բեն-Էլիեզերի կարծիքով՝ նախագիծը կնպաստեր Հորդանանի հետ տարածաշրջանային և տնտեսական համագործակցության զարգացմանը էներգետիկայի, ջրի և գյուղատնտեսական ոլորտներում: Նա նշեց, որ տարածաշրջանի զարգացումը շատ կարևոր քայլ էր քաղաքական գործընթացի

²⁵ Retelling The Story Of Water in the Middle East: Reflections on and about a Conversation at the Dead Sea, Integrated Water Resources Management and Security in the Middle East, 1-29, 2007, <http://www.academia.edu/3108266/>

²⁶ Иорданцы, израильтяне и палестинцы пытаются спасти Мертвое море, Ближний Восток, http://www.newsru.co.il/mideast/10dec2006/daed_sea.html

²⁷ An Environmental and Socioeconomic Cost Benefit Analysis and Pre-design Evaluation of the Proposed Red Sea / Dead Sea Conduit, Amman, February, 2007, http://foeme.org/uploads/publications_publ73_1.pdf

²⁸ Иорданцы, израильтяне и палестинцы пытаются спасти Мертвое море, Ближний Восток, http://www.newsru.co.il/mideast/10dec2006/daed_sea.html

առաջխաղացման համար²⁹: Եվ իրոք, ջրանցքի կառուցման նախագիծը բացառիկ հնարավորություն էր տարածաշրջանում խաղաղ համագործակցության և հակամարտությունների լուծման համար:

Թվում էր, թե երկու երկրների միջև հաշտության պայմանագրի կնքումը կխթաներ բազմակողմ համագործակցությունը, այդ թվում՝ ջրանցքի կառուցումը: Սակայն նախագծի դեմ դուրս եկան իսրայելական բնապահպանները: Իսրայելի շրջակա միջավայրի նախարարությունը բացարձակապես դեմ էր երկու ծովերի ջրերի միախառնմանը և նախագգուշացնում էր, որ ջրանցքի կառուցումը ոչ թե կփրկեր Մեռյալ ծովը, այլ լուրջ վնաս կհասցներ դրան³⁰: Բնապահպանների հիմնական մտահոգություններից էր նաև այն, որ Կարմիր և Մեռյալ ծովերի ջրերի միախառնումը կվնասեր Մեռյալ ծովի յուրահատուկ էկոհամակարգը, որի արդյունքում ջրիմուռների աճը կարող էր փոխել ծովի գույնը, խոչընդոտներ ստեղծեր դրանում լողալու համար՝ վնասելով զբոսաշրջության զարգացմանը թե՛ Իսրայելում և թե՛ Հորդանանում³¹:

2009 թ. Հորդանանը մշակեց Կարմիր ծովից Մեռյալ ծով ջրանցքի կառուցման իր սեփական նախագիծը և որոշեց ջրանցքի կառուցման 1-ին փուլը սկսել առանց Իսրայելի և Պաղեստինի Ինքնավարության օգնության³²: Այդ նախագիծը, ծրագրում էր ամեն տարի 10 միլիարդ դոլար ծախսելու պայմաններում Կարմիր ծովից արտադրել 2150 մլն մ³ ջուր: Սակայն 2012 թ. նախարարությունը նշեց, որ նախագիծը

²⁹ The “Red-Dead” Canal: Israeli-Arab Efforts to Restore the Dead Sea, Congressional Research Service Reports on the Middle East and the Arab World, May 13, 2008, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS22876.pdf>

³⁰ Канал из Красного моря уничтожит Мертвое море, <http://cursorinfo.co.il/news/novosti/2013/02/14/kanal-iz-krasnogo-morya-unichtozhit-mertvoe-more/?print=1>

³¹ Red-Dead Canal Idea Stirs Controversy, http://www.jewishjournal.com/israel/article/red_dead_canal_idea_stirs_controversy_20080803/

³² Jordan Set to Begin Alone on Red-Dead Canal, <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000501533>

կկրճատվի ներդրողների, գործարարների և համապատասխան միջոցների հետ կապված մարտահրավերների պատճառով³³:

2013 թ. հուլիսի 24-ին Հորդանանի ջրի և ոռոգման նախարարությունը հայտարարեց, որ մշակել էր ծրագիր Կարմիր ծովի զարգացման նախագիծն իրականացնելու համար³⁴: Ջրի և ոռոգման նախարար Նասերը նշեց, որ նախարարությունը ծրագիրն իրականացնելու համար մինչև տարվա վերջ մրցույթ կհայտարարի, որն իր մեջ ընդգրկելու էր 1. Կարմիր ծովից ջուրը տեղափոխելու համար նախատեսված փոխադրամիջոցների ստեղծում: 2. Վաղի Արաբայում աղագրկման կայանի կառուցում: 3. Մեկ այլ խողովակատարի անցկացումն այդ կայանից դեպի Մեռյալ ծով՝ դուրս բերված աղային զանգվածը տեղափոխելու համար³⁵: Նախագիծն արժենալու էր մոտավորապես 980 մլն ԱՄՆ դոլար: Այն արդարացնելու էր Հորդանանի հույսերը՝ վերականգնել Մեռյալ ծովի ջրի պակասը և ջուր մատակարարել արագ աճող բնակչությանը:

2013 թ. օգոստոսի 18-ին կայացած նիստի ժամանակ, որը գլխավորում էր վարչապետ Աբդուլլահ Էնսուրը, Նախարարների խորհուրդն իր Տնտեսական զարգացման հանձնախմբից հավանություն ստացավ պատրաստելու ուսումնասիրությունները և մրցույթի փաստաթղթերը ներկայացնելու նախագծի առաջին փուլին³⁶:

Ներկայումս խմելու ջրի ռեսուրսների սպառման և պահանջի միջև հարաբերակցությունը հասել է ճգնաժամային չափանիշի, որը սպառնալիք է տարածաշրջանի երկրներում սոցիալական աղետների և քաղաքական հակամարտությունների առաջացման համար: Դրությունը խորանում է բնակչության բարձր աճի հետևանքով (1,8% Իսրայելում, և մինչև 2,2% Հորդանանում)³⁷ և գետի հոսքի նվազման ու

³³ Red Sea Project Dropped, The Jordan Times, <http://jordantimes.com/red-sea-project-dropped-govt-ready-with-alternatives>

³⁴ Նույն տեղում:

³⁵ Red Sea Water Desalination Project Moving Ahead, The Jordan Times, <http://jordantimes.com/red-sea-water-desalination-project-moving-ahead>

³⁶ Նույն տեղում:

³⁷ Population Growth, The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW>

ծանծաղ լինելու պատճառով (Հորդանան գետի հոսքը դեպի Մեռյալ ծով 1950-ական թթ. տարեկան 1,3 մլն կմ³ էր, իսկ այսօր մոտ 20-200 մլն մ³)³⁸:

Խորացող ջրային ճգնաժամը հաղթահարելու համար անհրաժեշտ է տարածաշրջանի երկրների ընդլայնված համագործակցություն՝ հանուն ջրի շահեկան օգտագործման, նրա աղտոտվածության կրճատման, այլընտրանքային ջրային աղբյուրների հայթայթման և դրանց ճիշտ արդյունահանման համար: Սակայն ներկայումս Մերձավոր Արևելքում գոյություն ունեցող բարդ ու խրթին իրավիճակն իր բացասական ազդեցությունն է ունենում հորդանանախորայելական հարաբերությունների, այդ թվում՝ ջրային խնդրի կարգավորման հարցում, որը ըստ էության, նաև քաղաքական խնդիր է:

GHAZARYAN SARGIS

(IOS)

THE WATER PROBLEM IN JORDAN-ISRAELI RELATIONS: FROM CONFRONTATION TO COOPERATION

The Middle East as a whole is the most water-scarce region in the world, accounting for nearly 5% of the world's population but possesses just 1% of the world's renewable freshwater resources.

The deficit of water resources especially in the Jordan River region is quite profound. The history of water disputes continues all the way through the establishment of Israel. As a result, water became a strategic and diplomatic issue that periodically threatened to bring the country to blows with its neighbors.

Since 1950s the water factor in Jordanian-Israeli relations has become one of the main factors for the two country's cooperation. After US Special Envoy Eric Johnston's plan had not been ratified, Jordan and Israel began

³⁸ UN-ESCWA and BGR (United Nations Economic and Social Commission for Western Asia; Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe). 2013. Inventory of Shared Water Resources in Western Asia. Beirut.,page 170, <http://waterinventory.org/sites/waterinventory.org/files/chapters/Chapter-06-Jordan-River-Basin-web.pdf>

negotiations under the U.S. mediation in an effort to reach an agreement over their shared river system. The negotiations continued until the signing of the 1994 Peace Treaty. Though the Treaty of Peace between Israel and Jordan, which was signed on October 26 in 1994, relations between the two countries and were normalized and resolved territorial and water disputes, but the water problem continued to remain contentious. The main reason for the scarcity of water resources in the region is the dry climate, rapid growth of population, pollution of water sources, which makes it necessary to strengthen international cooperation over adopting and maintaining measures over issues related to water, especially over saving water resources.

In 2005 Israel, Jordan and the Palestinian Authority signed an agreement to begin the feasibility study of Red Sea Dead Sea Canal project, which was administered by the World Bank and financed by various donors.

In 2009 Jordan decided to go through it alone and build the canal from the Red Sea to the Dead Sea without any support from Israel and the Palestinian Authority.

In August 2013 during a session, headed by Prime Minister Abdullah Ensour, the Cabinet approved a recommendation by its Economic Development Committee to prepare studies and tender documents for the first phase of the project. Despite this, actions on the Jordanian side are coordinated with Israel and not unilateral.

However, the situation created in the Middle East has its negative impact on Jordan-Israeli relations and the water problem still remains one of the most important and primary factors in the two countries relations.